

Петро Довгань

УДК 902 (477.83)

АРХЕОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ГОРОДИЩА В БУСЬКУ, НА ПЕРЕДМІСТІ ВОЛЯНИ

Наведено результати археологічних досліджень у 2000 році на городищі Воляни - північно-західному передмісті літописного Буська. Одержаний матеріал дає підстави стверджувати про наявність на городищі кладовища ХУІІ ст., ставити проблему функціонування городища в різні періоди (ХІІ-ХУІІ ст.), а також про пожежу в один з цих періодів

У 2000 р. археологічна експедиція Львівського національного університету імені Івана Франка проводила розвідкові роботи на території Буського археологічного комплексу, зокрема, на одній із його частин, городищі в урочищі Воляни.

Пам'ятка розташована за 1,5 км північно-західніше від літописного Бужська (центральної площадки) на правому березі р.Рокитна - правої притоки Західного Бугу. Вона займає високий берег ріки і сьогодні покрита лісом (рис. 1,2). Городище в плані прямокутної форми. З трьох сторін від поля (східної, західної і північної) площадка в 0,15 га обнесена масивним валом (ширина основи – 12 м, висота - 3 м) і ровом (ширина - 10-25 м, глибина 6 м)¹, а з четвертого – валом, який частково зруйнований зсувами та стрімким берегом згаданої річки. Давній в'їзд у вигляді незначного розриву оборонної лінії простежується з північно-західної сторони.

Уперше городище обстежив П.А.Раппопорт². Він зробив окомірний план та зібрано підйомний матеріал. У 1988 р. пам'ятку досліджував М.А. Филипчук, який виготовив інструментальний план городища (рис. 2) та заклав розвідкову траншею в підніжжі та на схилах внутрішньої сторони східної частини валу.

Сьогодні в центрі городища розташована діюча церква св.Онуфрія – пам'ятка архітектури середини ХVІІІ ст. і навколишню територію використовують як церковне подвір'я, де й були проведені розвідкові

¹ *Филипчук М.* Звіт про рятувальні роботи Буської госпдогвірної археологічної експедиції в 1988 р. // Наук. архів Ін-ту українознавства ім. І.Крип'якевича НАН України. - С. 2

² *Раппопорт П.А.* Отчет об исследованиях 1960 г. // Наук. архів Ін-ту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України.

роботи. Мета цих досліджень полягала в уточненні хронології пам'ятки та у започаткуванні систематичного вивчення Буського давньоруського археологічного комплексу. З огляду на таку ситуацію ми спробували зондувати внутрішнє підніжжя оборонної лінії, поблизу траншеї, закладеної М.А. Филипчуком у 1988 р.

Шурф 1, шурф 2. Шурф 1 було закладено у східній частині городища, під внутрішньою частиною валу, за 1 м на захід від краю зазначеної траншеї (рис. 2, 3). В його південно-східній частині, на глибині 0,15 м від рівня сучасної поверхні, простежено шар утрамбованою глини, який поширювався далі в згаданому напрямку. Тому, шурф 1 продовжено шурфом 2 (рис. 3). Послідовність залягання шарів ґрунту була наступною: до 0,15 м залягали дернові, від 0,15 до 0,6 м – сірі, а глибше - виступали перед материкові, глесві ґрунти, у вигляді лінзоподібного потовщення, які, починаючи з глибини 0,65 м перекривалася лесом, тобто материком. В місці шурфування (шурф 1, 2) товщина культурного шару становила 0,65 м. Його заповнення в переважній більшості становили уламки кружальної кераміки, кістки тварин, куски обпаленої і перепаленої глини, шматки горілого дерева.

Споруда 1. Її контури було простежено на глибині 0,65 м від рівня сучасної поверхні біля східних стінок шурфів (рис. 4, 5). Заповнення складалося з перемішаного чорного гумусованого ґрунту, глиняної обмазки, перепалених шматків глини, вугілля та рухомого матеріалу, серед якого переважали уламки кружальної кераміки. Крім цього, тут віднайдено шиферне пряслице, залізний ключ, дві залізні скоби, залізний цвях, скляну намистину і фрагмент невідомого залізного предмету, можливо окуття чи обруча. Нижня частина об'єкта була заглиблена до 0,5 м в материкову основу. Її розміри повністю не вдалося простежити, оскільки вони виходили за межі досліджуваної ділянки. Зафіксовані параметри становили: 3,0x1,5 м. Зазначимо, що місцезнаходження споруди та характер заповнення попередньо засвідчують залишки оборонної кліті, фрагменти якої було виявлено у траншеї 1988 р.

З метою уточнення розмірів споруди 1, шурф 2 продовжено у східному напрямку (**шурф 3**, 1x3 м). Тут, на глибині 0,7 м від рівня сучасної поверхні, біля східної стінки шурфу виявлено розвал каміння, можливо, залишки кам'яної кріпиди валу. Для підтвердження цієї гіпотези, ми продовжили зондування в південному напрямку (**шурф 4**, розміром 1x4 м. Внаслідок цього всі зазначені вище шурфи були основою невеликого розкопу, загальною площею 14,5 м² (рис.3). В межах останнього виявлено залишки трьох поховань.

Поховання 1, було недалеко від споруди 1, за 0,2 м на північний захід. Воно представлене дитячим скелетом віком 2-3 роки. Залишки

поховання виявлені в прямокутній у плані поховальній ямі (розміром 0,7x0,3 м). Контури її верхньої частини простежувалися на глибині 0,8 м від рівня сучасної поверхні. Вона була перекрита насипом валу XVII ст., який тут представлений світло-сірими глейовими ґрунтами. Тому загальна глибина ями становила лише 0,1 м (рис. 4, 5). Ймовірно, що більша її частини була зруйнована будівельними роботами пізнішого часу. Скелет був у правильному анатомічному порядку, орієнтований у західному напрямку. Біля нижніх кінцівок кістяка виявлено уламки горщика XVII ст. Зазначимо, що у заповненні поховальної ями по її внутрішньому периметру ями віднайдено шість залізних цвяхів, якими, можливо, скріплювалася дерев'яна труна. Стратиграфічні спостереження та виявлений в поховальній ямі горщик дають змогу зачислити це поховання до XVII ст.

Поховання 2. Сліди верхньої частини поховальної ями виявлено у шурфі 3 на глибині 0,75 м від рівня сучасної поверхні. Яма перекрита світло-сірими глейовими ґрунтами, які становили підсіпку валу XVIII ст. Збережена глибина ями становила 0,1–0,2 м. Верх заповнення представлений чорними гумусованими ґрунтами, які майже не відрізнялися від похованого горизонту на цьому рівні. В окремих частинах ями траплялися кам'яні плити аморфної форми. Зазначимо, що згідно зі стратиграфічними спостереженнями похований горизонт можна зачислити до постдавньоруського часу, ймовірно до XIII–XIV ст. (рис. 4,5,). Це був скелет дорослої людини чоловічої статі. Він перебував у правильному анатомічному порядку і був орієнтований головою на захід. Кості рук лежали вздовж тулуба. Жодного датуючого матеріалу біля досліджених скелетних решток не виявлено. Можна припустити, що під час поховання цієї людини була зруйнована кам'яна крепіда давньоруського валу. Стратиграфічні дані дають змогу попередньо віднести його до XIII–XIV ст.

Поховання 3 було виявлено на стику 1 та 2 шурфів. На відміну від попередніх, контури його верхньої частини простежувалися на глибині 0,25–0,3 м від рівня сучасної поверхні. Заповнення поховальної ями, розміром 0,7 x 1,? м, представлене сірими глейовими ґрунтами, із вкрапленням чорних гумусованих суглинків та різночасовим керамічним матеріалом (XII–XVII ст.). Воно значно перерізало долівку споруди 1 і досягало максимальної глибин 2,05 м від рівня сучасної поверхні (рис. 4, 5). Скелет був у нижній частині дерев'яної труни, від якої збереглося дно та бічні стінки. Зазначимо, що стосовно до стінок ями домовина виявилася дещо зміщеною. Кістяк лежав на правому боці і був орієнтований головою на південний захід. Поховання безінвентарне. Стратиграфічні дані дають змогу зачислити його до XVII ст.

У культурному шарі та заповненнях окремих об'єктів знайдено багато уламків посуду XII-XIII ст. Кружальна кераміка представлена переважно опуклобокими кухонними горщиками з максимальним розширенням в 4/5 їх висоти. Діаметр вінець сягає від 14 до 22 см. Їх викінчення здебільшого валикове, із внутрішнім рівчаком (Рис.6, 2,3,4,5,7; 7, 4,8; 8, 4). Однак трапляються косозрізані, (рис.6, 1; 7, 1,2,3,7), каркоподібні (рис. 6-6; 7-6; 8, 1) та манжетоподібні вінця посуду (рис.6, 8).

Керамічне тісто легкосуглинкове, іноді навіть відмулене. Колір випалу сірий, темно-сірий, чорний, що вказує на відновлюючий тип випалу. Плічка прикрашені орнаментом у вигляді прямих або хвилястих врізних ліній.

На особливу увагу заслуговують залізні вироби. Серед них два черенкоподібні ножі, довжина більшого з них 11,6 см, меншого – 6,5 см (рис.9, 1,4); ключ від циліндричного замка, довжиною 11,2 см (рис.9, 2); дві скоби, одна з яких – для кріплення навісного замка, довжиною 4,5 см (рис.9, 3), друга, ймовірно, від кінської упряжі. За винятком цвяхів (рис. 9, 5,6), які можна датувати XVII ст., решта знахідок характерна для давньоруського часу XI-XIII ст.

На городищі виявлено також інші знаряддя праці та ювелірні прикраси – два шиферні пряслиця та скляна намистинка. Шиферні пряслиця виготовлені на токарному верстаті. Більше із них має розміри: зовнішній діаметр – 2,3 см, діаметр отвору – 0,8 см, товщину – 1 см; менше - зовнішній діаметр – 2,2 см, діаметр отвору 0,6 см і товщину 0,7 см (рис.9, 8,9).

Намистинка із скла має діаметр 0,7 см, ймовірно, була прозорою, але внаслідок незадовільних умов збереження, має дещо помутніле забарвлення (рис. 9, 7).

Окремо треба назвати предмет квадратної форми, з отвором посередині (діаметр 0,5 см), виготовленого з жовтого металу, можливо міді. Розміри предмета 2,5x2,6 см. Це, можливо, складова частина предмета культового призначення.

На підставі розвідкових робіт можна припустити, що найраніший керамічний матеріал з городища датовано давньоруським періодом і він належить до першої половини XII-XIII ст.

Виявлення значної кількості обпаленої і перепаленої глини, кераміки, горілого дерева свідчить про пожежу на городищі в один із періодів його функціонування. Роботами також засвідчено існування прицерковного цвинтаря. На основі виявлених захоронень його попередньо можна датувати кінцем XVII-поч. XVIII ст.

Отримані матеріали дають змогу порушувати проблему

функціонування городища в різні періоди, а також простежити в майбутньому його планувальну структуру та місце в системі забудови літописного Буська.

Petro Dowgan

ARCHEOLOGICAL RESEARCH OF FORMER SITE OF
CITY IN BUSK IN THE SUBURB OF VOLIANY

The article contains the results of archeological research in 2000 in the site of Voliany, which is situated in western-northern suburb of Busk. The materials let the conclusion that there was a cemetery in this site in XVIIth century. On the base of these materials the author describes the existence of the city in XIIIth-XVIIth centuries, and the fire during one of these periods.

Key words: Voliany, Busk, archeological research, western-northern suburb, materials.

Стаття надійшла до редколегії 20.12.2001

Прийнято до друку 16.01.2002

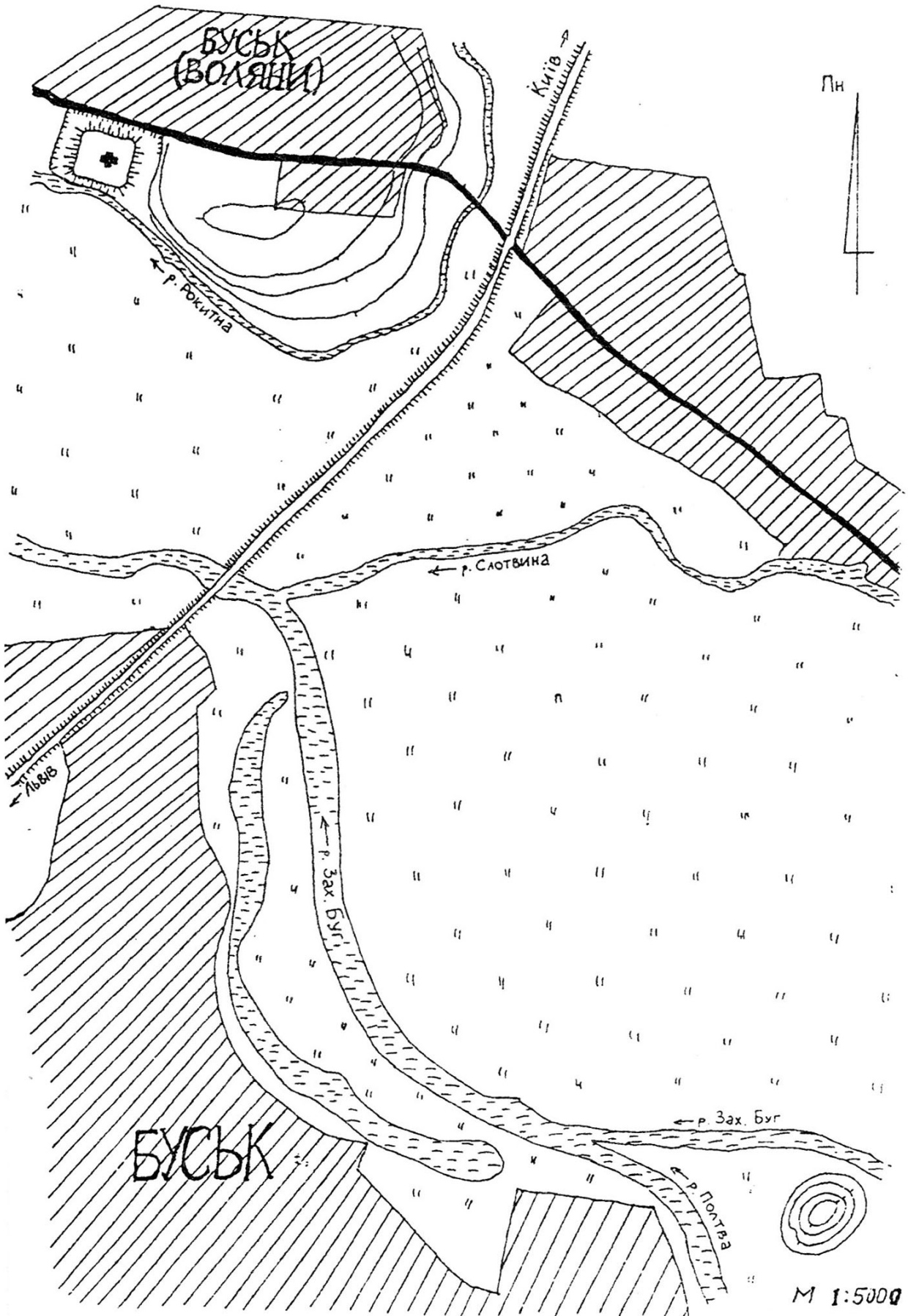

Рис. 1. Ситуаційний план місцевості Буська.

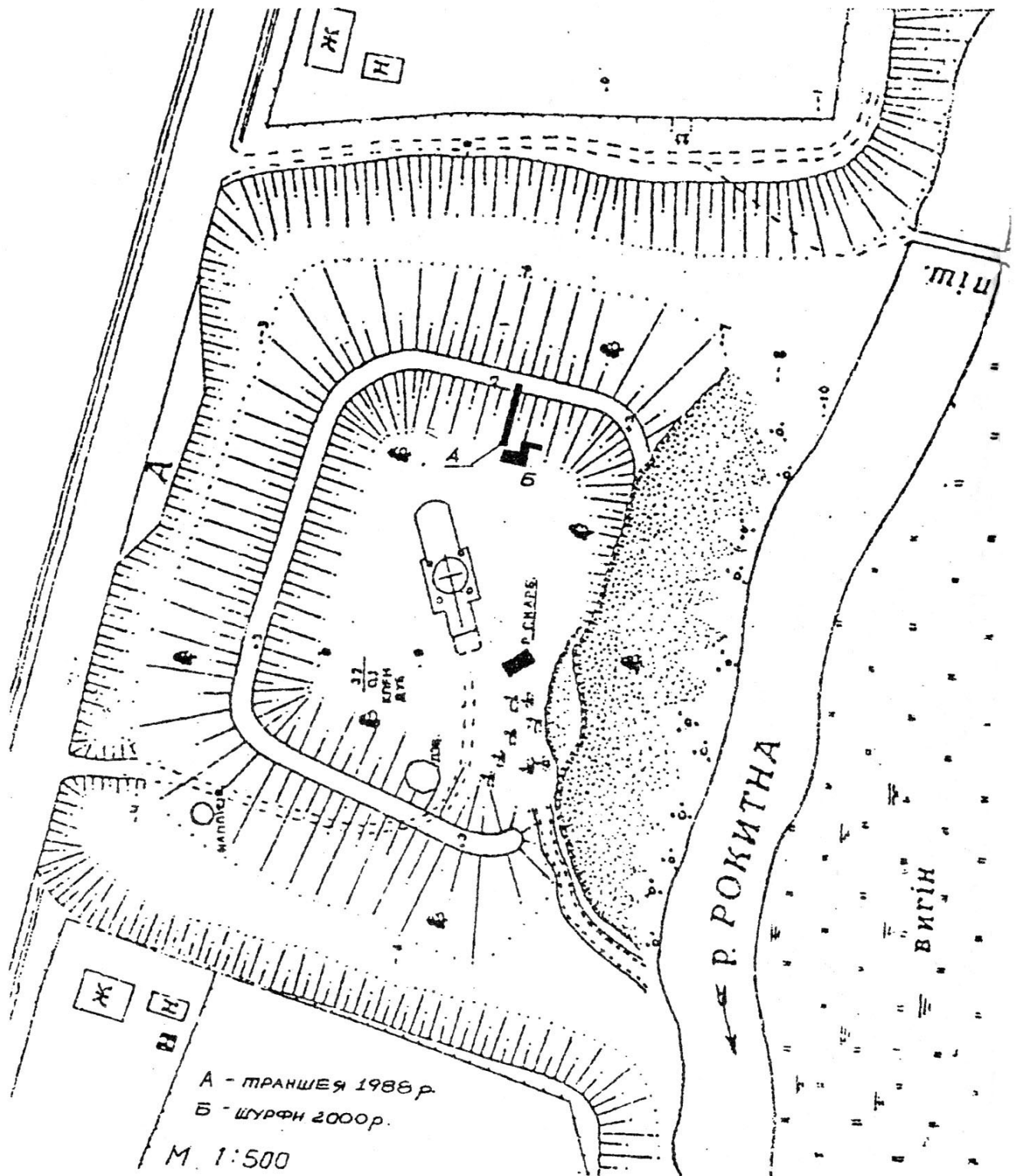
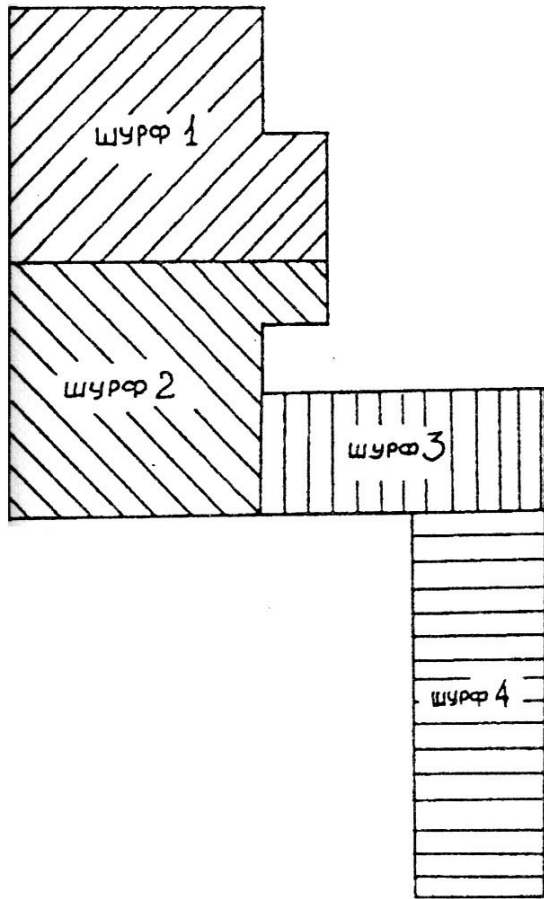
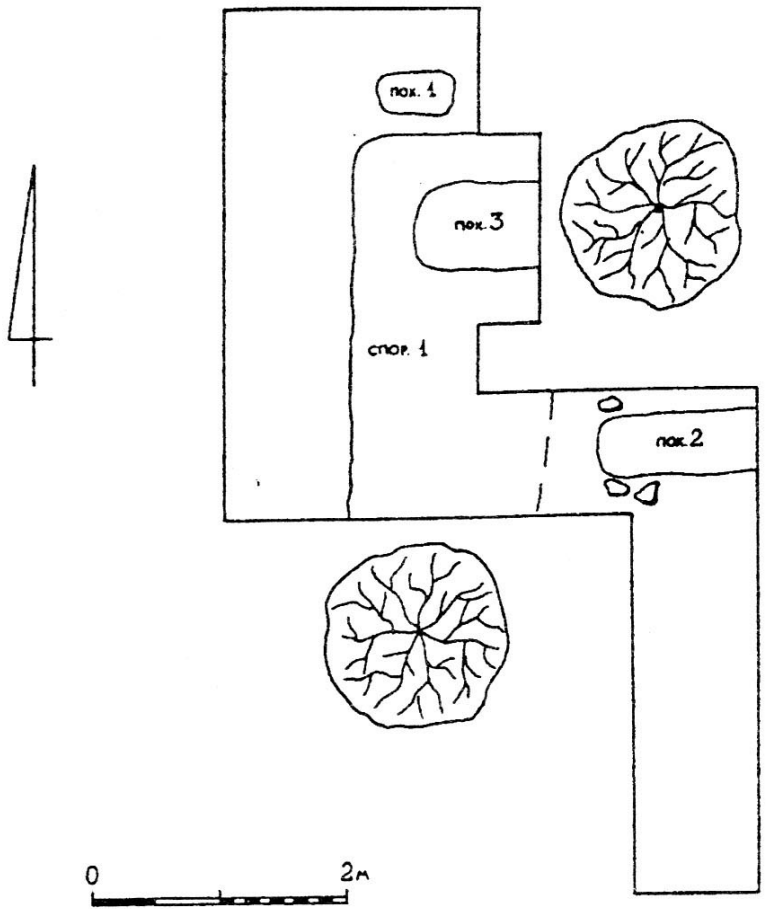

Рис. 2. Інструментальний план городища в урочищі Воляни (за М.Филипчуком)

0 2м

Рис. 3.
Схема закладення шурфів
на городищі Воляни.

- ДЕРЕВА
- КАМІНЯ
- НЕЧІТКІ КОНТУРИ СПОРУДНІ

Рис. 4.
Плани об'єктів на рівні
материка

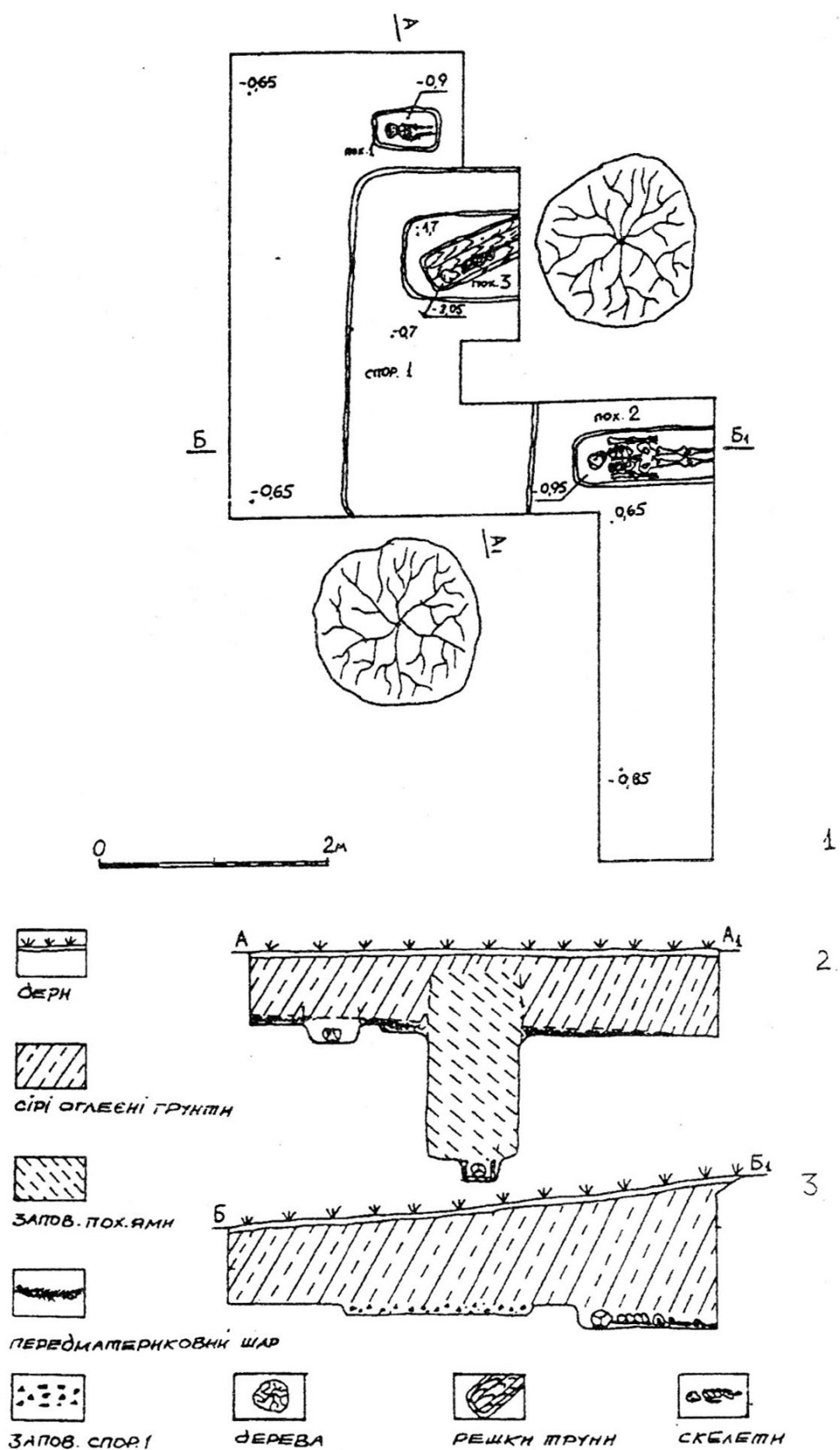

Рис. 5. Плани та переріз об'єктів у шурфах.

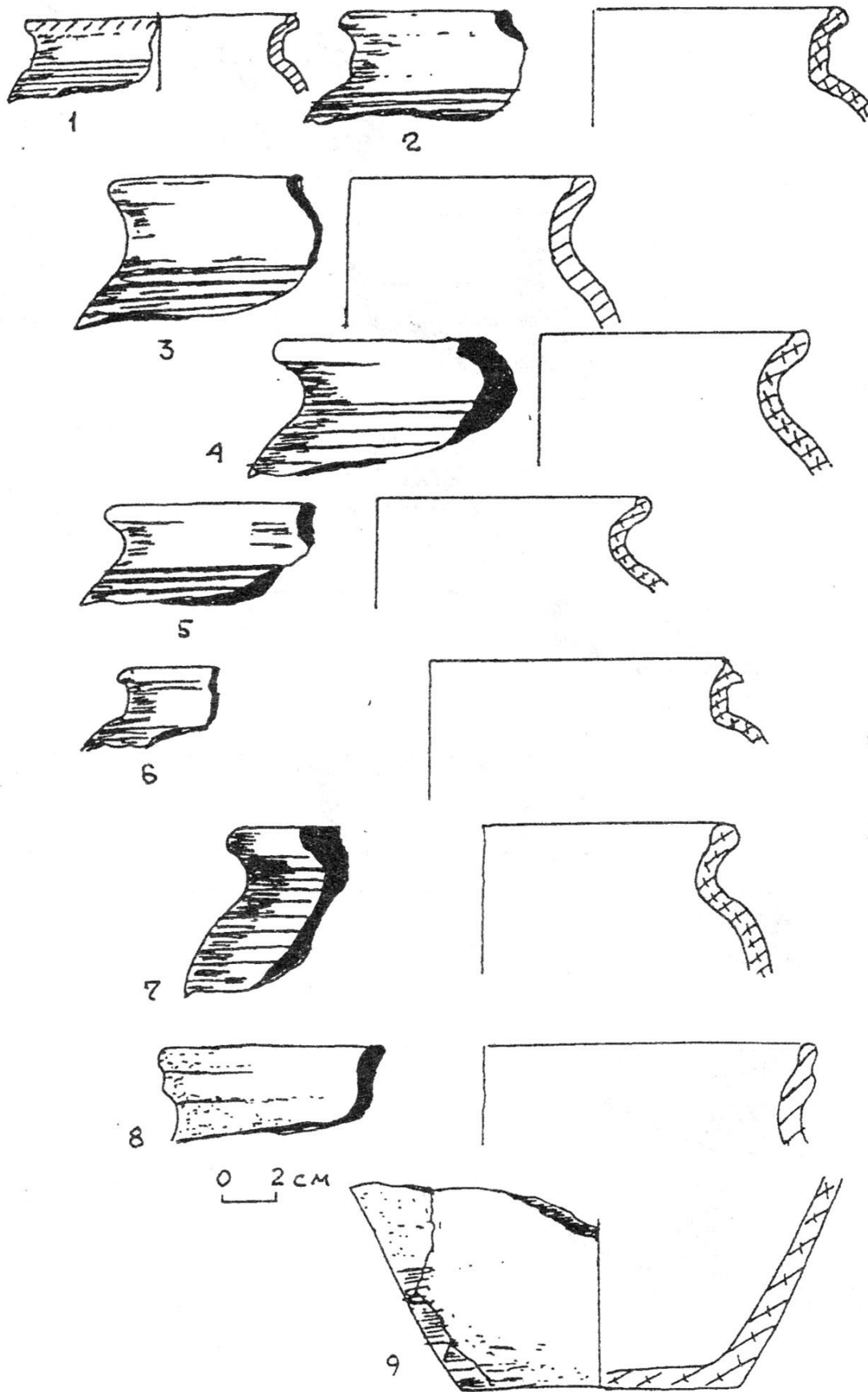

Рис.6. Кераміка з шурфу 2,

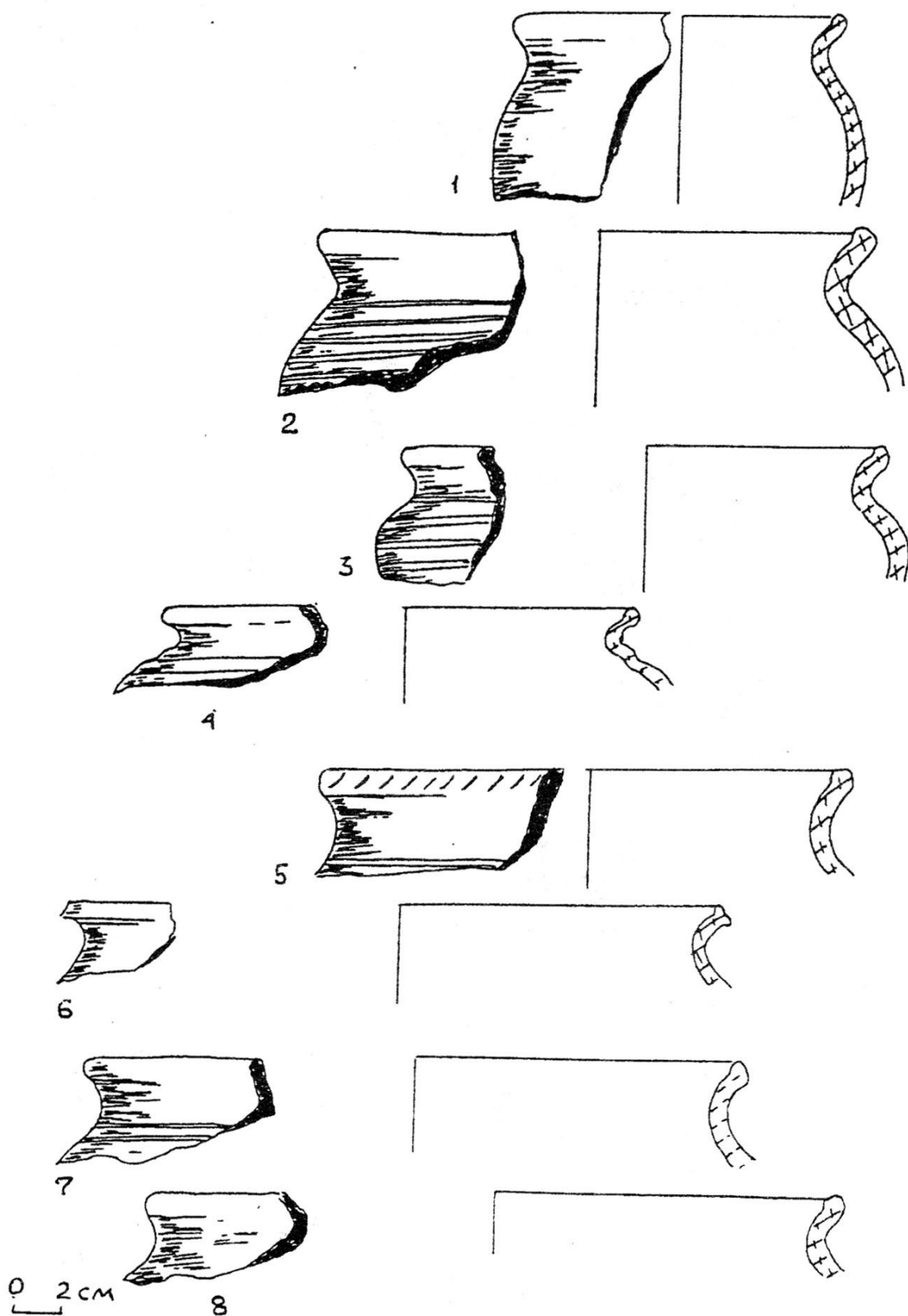

Рис.7. Кераміка з шурфів 1 і 2,

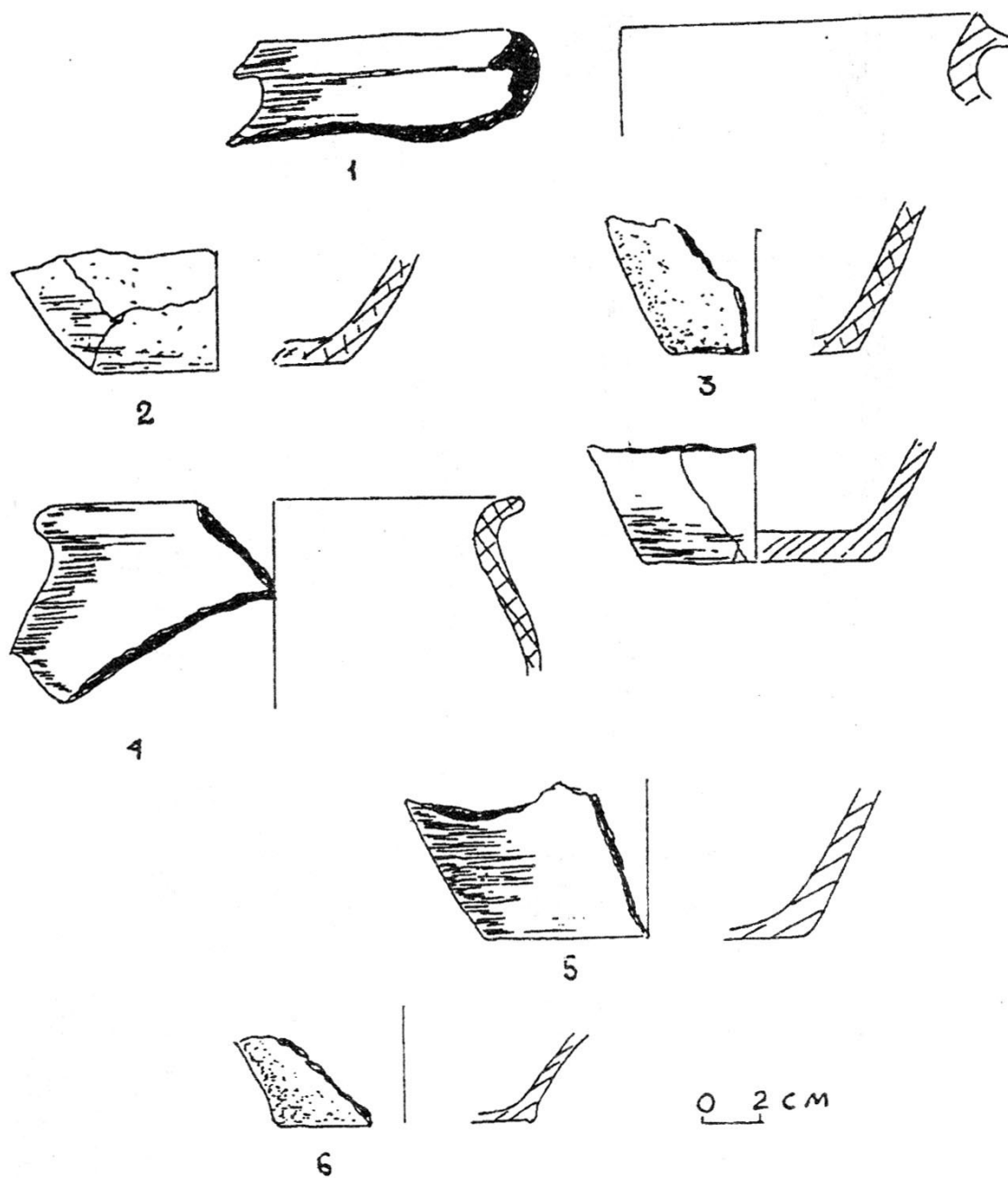

Рис. 8. Кераміка з шурфів 1, 2, 4.

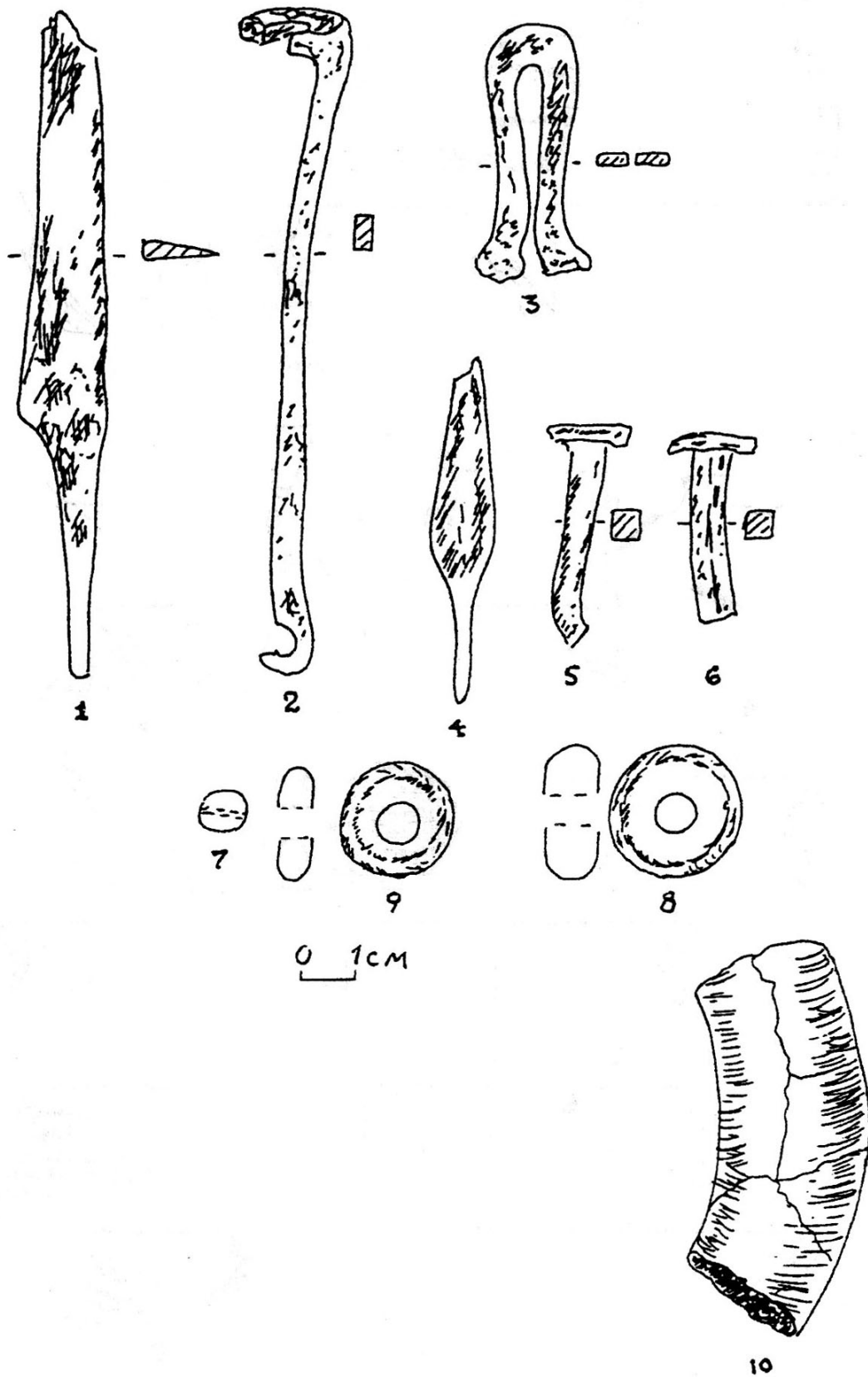

Рис.9. Побутові речі та прикраси з шурфів та споруди 1.